

Міжнародная федэрацыя “Una Voce”

Пазіцыя № 4

ЛІТУРГІЧНАЯ АРЫЕНТАЦЫЯ

КРАСАВІК 2012

3 прадмовы да серыі

Міжнародная федэрацыя “Una Voce” прапануе гэтыя артыкулы для заахвочвання і ажыўлення дыскусій накіраваўшы Імшала 1962 года сярод каталікоў, “прывязаных да старажытнай лацінскай літургічнай традыцыі”, і іншых асобаў, зацікаўленых літургічным аднаўленнем Касцёла. Іх не варта ўспрымаць як персанальную ці маральную крытыку тых, хто сёння прымае ці абараняе рэформы, якія тут падвяргаюцца крытыцы, або тых, хто рабіў гэта раней. Пры складанні гэтых артыкулаў мы прынялі працоўнае дапушчэнне, што нашыя браты-каталікі дзейнічаюць у добрай веры, але таксама што нягледзячы на гэта існуе неабходнасць у жывой і падтрыманай сур’ёзнымі аргументамі дыскусіі, калі тыя, хто дзейнічае ў добрай веры, хочуць рабіць гэта таксама ў святле правільнага разумення праблем.

Аўтары артыкулаў застаюцца ананімнымі, таму што артыкулы не з’яўляюцца плёнам працы адной асобы, а таксама таму, што мы хацелі б, каб іх ацэньвалі на падставе зместу, а не аўтарства.

Меркаванні, выкладзеныя ў гэтых артыкулах, Міжнародная федэрацыя “Una Voce” па-корна прадстаўляе на суд Касцёла.

Літургічная арыентацыя: кароткі змест

Цэлебрацыя святой Імшы *ad orientem* (у накірунку Усходу, тварам ад людзей) з’яўляецца вельмі заўважнай розніцай паміж надзвычайнай формай рымскага абраду і большасцю цэлебрацый паводле звычайнай формы рымскага абраду. Цэлебрацыя *versus populum* была вядомая ў ранніх стагоддзях і ў пэўных касцёлах (напрыклад, у базіліцы св. Пятра ў Рыме), аднак цэлебрацыя *ad orientem* была больш распаўсюджанай, ды і ў любым выпадку каштоўнасць практыкі не можа вызначацца толькі яе старажытнасцю. Хутчэй, як сцвярджаў Папа Бенедыкт XVI, цэлебрацыя *ad orientem* падкрэслівае як эсхаталагічны характар літургіі, так і супольную арыентацыю святара і людзей у кірунку Пана, у адрозненне ад залішняга засяроджання вернікаў на цэлебранце (і наадварот). Яна таксама робіць націск на ахвярнае сутнасці Імшы. Такім чынам, пастава *ad orientem* належыць да цэнтральных каштоўнасцей і да самой прыроды надзвычайнай формы.

Каментарыі можна дасылаць на адрас

positio@fiuv.org

ПАЗІЦЫЯ № 4: ЛІТУРГІЧНАЯ АРЫЕНТАЦЫЯ

1. Для звыклага назіральніка адным з найбольш заўважных адрозненняў паміж надзвычайнай і звычайнай формамі рымскага абраду з'яўляецца такая цэлебрацыя апошняй (амаль ва ўсіх выпадках), калі святар звернуты да людзей (*versus populum*), тады як у надзвычайнай форме святар звернуты ў тым самым кірунку, што і людзі (*ad orientem, versus apsidem*). Многія здзіўляюцца, даведаўшыся, што цэлебрацыю звычайнай формы таксама можна здзяйсняць у напрамку *ad orientem*, а таксама што змена арыентацыі, якая мела такія моцны ўплыў на будову каталіцкіх касцёлаў і архітэктур, не згадваецца ў Канстытуцыі Другога Ватыканскага сабору пра святую літургію *Sacrosanctum concilium*. Гэты артыкул мае на мэце паказаць каштоўнасць традыцыйнай практыкі.
2. Варта коратка акрэсліць цяперашнюю пазіцыю касцёльнага права ў дачыненні да звычайнай формы рымскага абраду. Паслядоўныя выданні рэфармаванага Рымскага Імшала маюць на ўвазе цэлебрацыю *ad orientem*, пры неабходнасці прадпісваючы святару павярнуцца тварам да людзей, але таксама кажуць, што алтар “пажадана рабіць паўсюль, дзе гэта магчыма”¹, адзеленым ад сцяны. Там, дзе гэта немагчыма з-за неабходнасці захаваць існуючыя алтары, якія маюць гістарычную ці мастацкую каштоўнасць, або з-за недахопу прасторы, цэлебрацыя *ad orientem* непазбежная; калі ж гэта магчыма, то цэлебрацыю можна здзяйсняць у абодвух кірунках. Такім чынам, нельга апраўдаць разбурэнне гістарычных алтароў, усталяванне дадатковых алтароў² і стварэнне перашкод для цэлебрацыі *ad orientem*³.

Гістарычны аспект

3. Пытанне літургічнай арыентацыі неабходна разгледзець як з гістарычнага, так і з тэалагічнага пункту гледжання.

---

¹ *Missale Romanum* (2002), *Institutio Generalis*, 299: “Altare exstruatur a pariete seiunctum, ut facile circumiri et in eo celebration versus populum peragi possit, quod expedit ubicumque possibile sit”. (“Алтар робіцца адзеленым ад сцяны, каб можна было зручна абыходзіць вакол яго і цэлебрацыю на ім можна было здзяйсняць, павярнуўшыся да народа, што пажадана рабіць паўсюль, дзе гэта магчыма”). “Quod”, натуральна, адносіцца да першай часткі сказа, а не да другой, якая з’яўляецца залежнай. Гл. С. М. Cullen, J. W. Koterski, “The New IGMR and Mass versus populum”, *Homiletic and Pastoral Review*, чэрвень 2001, с. 51–54. Пар. інструкцыя *Inter oecumenici* (1964): “Пажадана, каб алтар рабіўся адзеленым ад сцяны, каб можна было зручна абыходзіць вакол яго і цэлебрацыю на ім можна было здзяйсняць, павярнуўшыся да народа”. (“Praestat ut altare maius exstruatur a pariete seiunctum, ut facile circumiri et in eo celebration versus populum peragi possit”). AAS 56 (1967): 375. Пар. дэкрэт Святой Кангрэгацыі абрадаў *Sanctissimam Eucharistiam* (1957), № 4: “У касцёлах, дзе ёсць толькі адзін алтар, яго нельга будаваць такім чынам, каб святар мусіў служыць тварам да людзей”. (“In ecclesiis, ubi unicum extat altare, hoc nequit ita aedificari, ut sacerdos celebret populum versus”). Гэты дэкрэт датычыцца ўзаемнага размяшчэння табернакулюма і алтара.

² “Трэба разгледзець сітуацыі, калі прэзбітэрыі не дазваляе ўстанавіць алтар тварам да людзей альбо калі будзе немагчыма захаваць некранутым існуючы алтар з яго ўпрыгожваннямі і ў той самы час устанавіць [новы] алтар перадам да людзей, каб ён лічыўся галоўным алтаром. У такіх выпадках больш верным у адносінах да прыроды літургіі будзе служыць на існуючым алтары, плячыма да людзей, а не мець у адным прэзбітэрыі два алтары. Прынцып існавання толькі аднаго алтара больш тэалагічна важны, чым практыка цэлебрацыі тварам да людзей” (*Notitiae*, 29 (1993), 249, Editorial).

³ Нярэдка цэлебрацыі ў надзвычайнай форме рымскага абраду патрабуюць выкарыстання адмысловых платформ, каб зрабіць цэлебрацыю *ad orientem* магчымай.

4. Уплывовае даследаванне Ота Нусбаума, у якім сцвярджалася, што цэлебрацыя *versus populum* была нормай у першыя чатыры стагоддзі хрысціянства, свае аргументы на карысць цэлебрацыі *versus populum* (там, дзе гэтага не выключалі археалагічныя звесткі) грунтавала на тым, што *ad orientem* падкрэслівае ахвярную прыроду Эўхарыстыі, тады як гэты акцэнт з'яўляецца значна пазней⁴. На гэта можна адказаць не толькі тым, што ахвярны аспект Эўхарыстыі падкрэсліваецца вельмі раннімі сведчаннямі⁵, але і тым, што прадстаўленне Эўхарыстыі як супольнага спажывання ежы асацыіравалася б у хрысціянаў першых стагоддзяў не з сядзеннем па розныя бакі стала, але хутчэй з ляжаннем па адзін бок стала⁶, як гэта можна бачыць у старажытным хрысціянскім мастацтве⁷.
5. Несумненна, у першыя чатыры стагоддзі хрысціянства некаторыя касцёлы будавалі такім чынам, што цэлебранту прыходзілася праз алтар глядзець у бок навы, а іншыя былі арыентаваны галоўнымі дзвярыма на ўсход, а апсідай на захад. Не да канца вядома, якія гэта мела практычныя наступствы. Калі ўлічваць моцную традыцыю малітвы ў кірунку ўсходу, адной з магчымасцей можа быць тое, што на час эўхарыстычнай малітвы людзі адварочваліся ад алтара на ўсход⁸. Іншая магчымасць заключаецца ў тым, што яны займалі не цэнтральную наву, а пераважна бакавыя, адкуль яны маглі лёгка павярнуцца ад алтара на ўсход⁹. Трэцяя гіпотэза кажа, што ў касцёлах з дзвярыма на ўсходзе цэлебрант у многіх выпадках усё ж служыў *ad apsidem*, на “літургічны ўсход”, пра што сведчаць цудоўныя мазаікі ў апсідзе¹⁰. Археалогія тут дапамагае мала.
6. Зноў жа, прыклад базілікі св. Пятра ў Рыме паўплываў на праектаванне шматлікіх іншых касцёлаў¹¹, але яе планіроўка на кожным этапе будоўлі вызначалася ўзаемным размяшчэннем алтара і *confessio*, магілы св. Пятра. Гэтая вельмі спецыфічная праблема праектавання была вырашана арыентацыяй базілікі дзвярыма на ўсход і цэлебрацыяй у кірунку навы. Падобная сітуацыя назіралася ў выпадку іншых важных касцёлаў з пахавальнямі, асабліва ў Храме Гроба Пана ў Ерузалеме¹². З улікам гэтага, цяжка чакаць, што гэтыя старажытныя прыклады касцёльнай архітэктуры дадуць адказ на пытанне пра раннехрысціянскую практыку альбо пра тагачасныя меркаванні адносна ўдзелу ў літургіі.
7. Нарэшце, трэба памятаць, што цэлебрацыя *versus populum* ва ўмовах вялікіх рымскіх базілік у старажытныя часы не мае пастырскіх альбо літургічных падтэкстаў, якія часта шукаюць прыхільнікі цэлебрацыі *versus populum*. Адлегласць паміж алтаром і большасцю прысутных вернікаў, а таксама старажытная практыка малітвы з уз-

⁴ Otto Nussbaum, “Der Standort des Liturgen”, Bonn: Hanstein, 1965; абмяркоўваецца ў выд. Fr. Uwe Lang, “Turning Towards the Lord: Orientation in Liturgical Prayer”, San Francisco: Ignatius Press, 2004, с. 56–64.

⁵ Перадусім у Дыдахэ і Першым лісце Клімэнта.

⁶ Йозеф Ратцингер, “Богословие литургии” (Благотворительный фонд имени святителя Григория Богослова, 2017), “Дух литургии”, с. 84.

⁷ Lang, *op. cit.*, с. 61.

⁸ Гэтая гіпотэза прапануецца ў выд. Louis Bouyer, “Liturgy and Architecture”, Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1967, с. 55–56.

⁹ Гіпотэза з выд. Klaus Gamber, “Liturgy und Kirchenbau”, Regensburg: Pustet, 1976, с. 23–25.

¹⁰ Гіпотэза з Fr. Uwe Lang, *op. cit.*, с. 84–85.

¹¹ Асабліва ў выпадку стацыйных касцёлаў у Рыме: Ратцингер, *op. cit.*, с. 82.

¹² Гл. Aidan Nichols, “Looking at the Liturgy: a critical view of its contemporary form”, San Francisco: Ignatius Press, 1996, с. 94.

нятымі вачыма выключаюць пачуццё дамашняй блізкасці, зрокавы кантакт і яснае бачанне абрадаў. Насамрэч у раннія стагоддзі хрысціянства падчас эўхарыстычнай малітвы на алтары не адбывалася ніякіх абрадаў¹³.

8. Цэлебрацыя *versus populum* сапраўды мела месца ў старажытныя часы, але гэта была практыка меншасці, і няма ніякіх прычын лічыць яе нарматыўнай¹⁴. Папа Пій XII, якога мы цытавалі ў Пазіцыі № 3, перасцерагае нас перад аддаваннем перавагі старажытнай практыцы ў параўнанні з практыкай, якая развілася пазней¹⁵. Ключом да гэтага пытання з'яўляецца тэалагічны аспект развіцця традыцыйнай практыкі.

Тэалагічны аспект

9. Малітва ў кірунку ўсходу з'яўляецца малітвай у кірунку Пана, таму што, згодна са старажытнай традыцыяй, Пан адышоў на ўсход і зноў вернецца з усходу¹⁶. З гэтай прычыны ўзыходзячае Сонца з'яўляецца вельмі глыбокім сімвалам. Таму арыентацыя дадае да літургіі важны эсхаталагічны элемент, чаканне прыйсця Пана, а таксама паказвае кірунак падарожжа, у якое накіроўваюцца самі людзі, — да Пана¹⁷. Як сказаў кардынал Крыстаф Шонбарн, цэлебрацыя *ad orientem* дэманструе паставу малітвы *obviam Sponso*, тварам да Жаніха, а таму сімвалізуе “сустрэчу з Жаніхам і ўдзел у Хрыстовым канчатковым прыйсці”¹⁸.
10. Акрамя сімвалізму ўсходу, гэта таксама пытанне таго, што святар і вернікі моляцца, звярнуўшыся ў адным кірунку, — пытанне еднасці іх малітвы. Аб'ядноўваючы абедзве ідэі, Святы Айцец Бенедыкт XVI піша:

З іншага боку, супольны зварот на ўсход падчас эўхарыстычнай малітвы застаецца істотным. Мова ідзе не пра выпадковыя рэчы, а пра істотныя. Глядзець на святара — гэта не важна. Важна разам глядзець на Пана. Цяпер гэта не пытанне дыялогу, а пытанне супольнай малітвы, пытанне выхаду да Таго, хто павінен

---

¹³ Bouyer, *op. cit.*, с. 60–70.

¹⁴ Доказы гэтага прыводзяцца ў выд. M. J. Moreton, “*Eis anatholas blepsete: Orientation as a Liturgical Principle*”, *Studia Patristica* 18, пад рэд. E. A. Livingstone, Oxford, 1982, с. 575–590.

¹⁵ Пій XII, энцыкліка *Mediator Dei* (1948), 61: “Несумненна, літургія старажытных часоў годная ўсялякай пашаны. Але старажытны звычай не павінен лічыцца больш падыходзячым ці адпаведным, ці то сам па сабе, ці то дзеля свайго значэння для пазнейшых часоў і новых сітуацый, з той толькі прычыны, што ён нясе смак і пах старажытнасці. Больш новыя літургічныя абрады таксама заслугоўваюць пашаны. Яны таксама абавязаныя сваім натхненнем Святому Духу, Які дапамагае Касцёлу ў кожныя часы аж да сканчэння веку. Гэта таксама крыніцы, якія велічная Нявеста Езуса Хрыста выкарыстоўвае для закладання і развіцця святасці чалавека”. (“*Haec eadem iudicandi ratio tenenda est, cum de conatibus agitur, quibus nonnulli enituntur quoslibet antiquos ritus ac caerimonias in usum revocare. Utique vetustae aetatis Liturgia veneratione procul dubio digna est; verumtamen vetus usus, non idcirco dumtaxat quod antiquitatem sapit ac redolet, aptior ac melior existimandus est vel in semet ipso, vel ad consequentia tempora novasque rerum condiciones quod attinet. Recentiores etiam liturgici ritus reverentia observantiaque digni sunt, quoniam Spiritus Sancti afflatu, qui quovis tempore Ecclesiae adest ad consummationem usque saeculorum (cfr. *Matth.* 28, 20), orti sunt; suntque iidem pariter opes, quibus inclita Iesu Christi; Sponsa utitur ad hominum sanctitatem excitandam procurandamque.*”)

¹⁶ Мц 24:27: “Бо як маланка мільгае з усходу і паказваецца аж на захадзе, такім будзе прыйсце Сына Чалавечага”. Гл. Герман Канстанцінопальскі, “*Historia ecclesiastica et mystica contemplatio*”, PG 98, 384 B. Пар. Lang, *op. cit.*, с. 37.

¹⁷ Lang, *op. cit.*, с. 97.

¹⁸ Christoph, Cardinal Schönborn, “*Loving the Church: Spiritual exercises preached in the presence of Pope John Paul II*”, San Francisco: Ignatius Press, 1996, с. 205.

прыйсці. Гэтай рэальнасці адпавядае не падзея ў замкнёным коле, а супольны рух наперад, выражаны ў агульным напрамку малітвы¹⁹.

11. Яшчэ адзін аспект — гэта сімволіка ахвяры: сабраная супольнасць не з'яўляецца закрытым колам; яна адкрываецца дзеля прынясення Богу ахвяры²⁰. У надзвычайнай форме асаблівым чынам падкрэсліваецца, што святар складае Айцу Ахвяру Імшы, тады як вернікі яднаюцца з гэтай Ахвярай. Як заўважыў Клаус Гамбер:

Чалавек, які прыносіць ахвяру, глядзіць у напрамку Таго, хто прымае ахвяру; таму ён стаіць перад алтаром, скіраваны *ad Dominum*, тварам да Пана²¹.

Адмова “нізкакасцёльных” [Low Church] пратэстанцкіх рэфарматараў ад цэлебрацыі *ad orientem* і яе вяртанне пракаталіцкімі рухамі ў межах англіканства добра падкрэсліваюць яе сімвалічнае значэнне²².

12. У гэтых адносінах варта адрозніваць складанне святаром Ахвяры Богу, калі ён стаіць тварам на ўсход, ад моманту, калі святар паказвае кансэкраваную Гостыю вернікам, кажучы “Ессе Agnus Dei”; а таксама святарскія малітвы да Бога (тварам на ўсход) ад ягоных перыядычных зваротаў да вернікаў (“*Dominus vobiscum*”). У апошніх выпадках святар вельмі бачным чынам паварочваецца тварам да людзей, прычым такі жэст магчымы толькі ў сітуацыях, калі да гэтага ён стаяў *ad apsidem*. Гэты кантраст падкрэслівае Макс Турыян у сваім артыкуле ў *Notitiae*:

Незалежна ад архітэктурнага ўкладу касцёла трэба паважаць гэтыя дзве ўзаемадапаўняльныя паставы ў літургіі... Часта ўся цэлебрацыя праводзіцца такім чынам, быццам гэта размова альбо дыялог, у якім больш няма месца для адарцы, сузірання і цішыні. Той факт, што цэлебранты і вернікі пастаянна глядзяць адзін на аднаго, замыкае літургію на самой сабе²³.

13. Небяспеку таго, што цэлебрацыя *versus populum* стане “размовай”, небяспеку залішняга ўзаемадзеяння і пастаяннага зрокавага кантакту паміж цэлебрантам і вернікамі таксама падкрэслівае Папа Бенедыкт XVI²⁴. Цэлебрацыя *ad orientem* пазбягае падкрэслівання асобы святара, што з'яўляецца адной з галоўных рысаў надзвычайнай формы.

---

¹⁹ Ратцингер, *op. cit.*, с. 87. Наконт важнасці агульнага кірунку малітвы аўтар цытуе Ё. А. Юнгмана, “аднаго з айцоў Канстытуцыі Другога Ватыканскага сабору пра Літургію”: *op. cit.*, с. 86.

²⁰ Пар. Aidan Nichols, *op. cit.*, с. 97.

²¹ Klaus Gamber, “The Reform of the Roman Liturgy”, San Juan Capistrano: Una Voce Press, 1993, с. 178.

²² Lang, *op. cit.*, с. 110; пар. J. A. Jungmann, “Review of Nussbaum “Der Standort des Liturgen”, ZKTh, 88 (1966), с. 445–450, 448.

²³ Max Thurian, “La Liturgie, contemplation du mystere”, *Notitiae*, 32 (1996), с. 692 (англ. пер. у *L'Osservatore Romano*, 24 чэрвеня 1996 года, с. 2).

²⁴ “У рэальнасці ж адбылася беспрэцэдэнтная клерыкалізацыя. Цяпер святар — альбо прадстаяцель, як яго сёння ахвотна называюць, — становіцца галоўнай кропкай адліку ва ўсёй літургіі. Усё залежыць ад яго. Мы павінны бачыць яго, адказваць яму, удзельнічаць у тым, што ён робіць. Ягоная крэатыўнасць падтрымлівае ўсю справу. (...) Усё менш відаць тут Бога, а большую і большую важнасць набывае тое, што робяць людзі, якія тут сустракаюцца і якія не хочуць падпарадкоўвацца “прадвызначанай схеме”. Ратцингер, *op. cit.*, с. 85.

Заклучэнне

14. Выкарыстанне ў надзвычайнай форме цэлебрацыі *ad orientem* з'яўляецца каштоўным захаваннем дастойнай практыкі з вялікім сімвалічным значэннем. Маючы на ўвазе ўсходнюю традыцыю, інструкцыя *Il Padre, incomprendibile* кажа наступнае:

Справа не ў тым, як часта сцвярджаюць, што цэлебрацыя ўзначальваецца плячымі да людзей. Хутчэй гэта суправаджэнне люду ў падарожжы да Валадарства, якое мы згадваем у малітве, пакуль не вернецца Пан. Гэты звычай... мае глыбокае значэнне і павінен быць захаваны...²⁵

15. Апошняе слова можна пакінуць кардыналу Крыстафу Шонбарну:

Наколькі ж важныя гэтыя знакі для “ўцелаўлення” веры! Супольная малітва святара і вернікаў *ad orientem* злучыла гэтую касмічную “арыентацыю” з верай ва Уваскрасенне Хрыста, *sol invictus*, і Яго паўторнае прыйсце ў хвале²⁶.

---

²⁵ Інструкцыя *Il Padre, incomprendibile* (1996), 107.

²⁶ Schönborn, *op. cit.*, с. 205.